

МАКАРЕНКО Л.О.

к.ю.н., старший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, м. Київ

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК НЕОДМІННА СКЛАДОВА РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Важливим завданням демократичної, соціальної і правової держави є створення повноцінного механізму правового забезпечення суспільства, під яким слід розуміти нормативно-правову основу культури, правові гарантії реалізації, захисту і відповідальності суб'єктів культурно-правових відносин.

Перехід до нового рівня світоглядної культури третього тисячоліття є досить складним процесом. Починається він з групи людей, які є носіями нової світоглядної культури, що викликає в їхніх душах відповідний резонанс. В умовах поширення в суспільстві інших цінностей цей резонанс можливий саме в людей, в яких ці цінності мають високий духовний вимір, і при виникненні соціальної необхідності такі люди активізуються, відчуючи моральну відповідальність за своє суспільство, державу.

Кожна людина потенційно є охоронцем і творцем культури. Остання живе або помирає завдяки людині, і людина відповідальна за неї. Будь-який людський крок, будь-який вчинок, будь-яке проголошене слово, з одного боку, створює, а з іншого, - наслідує соціокультурні взірці, що є актом існування культури. Все, що робиться, робиться так чи інакше у контексті існуючих взірців, а все, що зроблене, висловлене, записане, стало минулим, у свою чергу, входить в універсум культури, набуває функцій взірця і визначає тією чи іншою мірою подальше життя людей.

Кожна епоха, кожне соціальне утворення, що займають своє місце на різних етапах розвитку суспільної культури, створюють власні моделі суспільних відносин, свої суспільні ідеали, яким надається важливе загальнолюдське значення.

Проблема розуміння права в цілому як соціально-культурного феномену, завжди займала важливе місце в духовному арсеналі людини. Право – багатоаспектне поняття, а наука про право розробляє і консолідує глибокі і досить різноманітні відомості, що накопичені за довгі роки; практика суспільного побуту стала складною і багатоманітною, тому ускладнюється як право, так і уявлення про нього. Крім того, різні культури вкладають в це поняття різний зміст, а деякі моменти в розумінні права навіть родинними правовими культурами мають істотне значення [1, с. 3].

Розглядаючи право та аналізуючи його як вияв культури, ми акцентуємо увагу на багатогранності та складності явища. На процес його утворення впливають різні причини, на нього перехресно діють численні елементи та умови суспільного життя, і важко знайти той аспект життєдіяльності суспільства, на який би право не мало визначального або суттєвого впливу.

Цінність сучасного права відображається не лише в його можливості забезпечити високий рівень впорядкування суспільних відносин, а і в реальному задоволенні різноманітних законних, соціально-справедливих інтересів суспільства загалом та окремих індивідів. Право повинно стати по-справжньому мірилом свободи та соціальної справедливості.

Основним призначенням сучасного права є забезпечення суспільної злагоди, гарантування стабільності суспільних відносин; забезпечення автономності особи, визначення міри свободи поведінки особи, гарантування соціальної захищеності індивідуальних суб'єктів; утвердження духовних цінностей та загальнолюдських ідей; знаходження соціального компромісу та врегулювання конфліктів на основі цивілізованих принципів.

Сьогодні, коли відбувається широкомасштабна трансформація соціального буття, змінюються соціальні цінності, норми діяльності і поведінки людей, особливого значення набуває ефективне нормативно-правове упорядкування процесів суспільного розвитку. Необхідність вирішення цього завдання зумовлює підвищення ролі та значення правової культури, цілеспрямований вплив її цінностей на процес трансформації суспільних відносин.

Правова культура як суспільний феномен є неодмінною умовою динамізації трансформаційних процесів у напрямі формування в Україні правової держави і громадянського суспільства. Цілісність правової культури є важливою складовою здійснення суспільно-правової реформи в країні, утвердження верховенства права в усіх сферах соціального буття, свободи, різноманітних способів і форм реалізації правового статусу особи, її прав. Правова культура є основою відтворення правового досвіду, розвитку інтелектуального, духовного потенціалу народу, утвердження цілісної системи світоглядно-ціннісних орієнтацій [2, с. 118].

Правова культура є необхідною умовою розвитку інтелектуального, духовного потенціалу народу, утвердження цілісної системи світоглядно-ціннісних орієнтацій, передусім сучасного юридичного світогляду, правових ідеалів, сучасного праворозуміння. Право і культура є взаємопов'язаними, взаємодіючими категоріями, оскільки право є елементом культури суспільства, його соціальною цінністю [3, с. 45].

Правова культура, яка органічно поєднує в собі національні і загальнолюдські цінності, є неодмінною передумовою наближення інтеграції України в європейський і світовий правовий простір. Нарешті, правова

культура – це детермінанта, здатна стимулювати правовий прогрес, формувати суспільно-правове та духовне поле для реалізації правових цінностей, правового потенціалу людини [4, с. 3].

Нині в українському суспільстві відбувається поступова переоцінка багатьох правових цінностей, їх нове переосмислення. У сучасній вітчизняній теорії права загально визнано, що норми закону є правовими лише за умови, що вони виражають сутність права, тобто закріплюють принципи справедливості й гуманізму, визнають і забезпечують права і свободи, честь і гідність людини, виходять з визнання її найвищою соціальною цінністю. Це нове праворозуміння створює основу для нового розуміння всіх інших правових явищ у суспільстві. Отже, правова культура має бути визначена як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп у сфері регулювання суспільних відносин, яке забезпечує верховенство права в суспільному житті, тобто панування правових принципів справедливості й гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі та гідності, реальне забезпечення місця людини як найвищої соціальної цінності. Усвідомлення цінності права, отже, обов'язково має бути пов'язано з усвідомленням цінності людини.

Цілком очевидно, що питання права, його розвитку в сучасних умовах потрібно розглядати як невід'ємну складову сучасної правової культури. Остання охоплює ідею права, суть якої полягає в тому, що саме воно як узагальнююча міра свободи, рівності і справедливості в суспільстві має сприяти реальному втіленню людських ідеалів, пов'язаних з людиною як найважливішою соціальною цінністю з погляду не лише національних, а й міжнародних вимог.

Слід наголосити, що право є не лише складовою сучасної правової культури, що зумовлюється і визначається рівнем культури в суспільстві. Феномен права, на нашу думку, значною мірою полягає у взаємному впливі, в єдності і взаємній гармонії права та культури. Так, стан культури в суспільстві суттєво залежить від стану та розвитку права, від стану законодавства, його застосування і правосвідомості членів суспільства. Передумовами розвитку права виступають також й інші елементи культури, які визначають спрямованість, рівень і глибину тих чи інших правових пошуків і конструкцій, виділяють ті види суспільних відносин, які потребують правової регламентації.

Зокрема, високий рівень правової культури людини і суспільства, в якому функціонують ефективні механізми відтворення її цінностей, є умовою формування в Україні демократичних засад життєдіяльності.

Однак, високий рівень правової культури не може бути нав'язаний суспільству, а формується тільки в результаті усвідомленого прийняття системи загальнолюдських, суспільно-правових цінностей. Це ті цінності, які нині покладені в основу сучасного праворозуміння. Саме тому питання розуміння права прямо впливає на те, як кожна окрема особа усвідомлює право та відображає його у суспільному житті, яка система цінностей стає домінантою правосвідомості людини. З огляду на це можна сподіватися, що природно-правові цінності, які інтегруються та відтворюються в сучасній юридичній науці, стануть частиною суспільної правової свідомості та правової культури як пересічних громадян, так і вищих посадових осіб держави.

Саме тому кожен громадянин України має свідомо брати участь у проведенні реформ, які потребують високого рівня правової культури наших громадян. Йдеться про таку правову культуру, яка б відповідала викликам глобалізаційних процесів, власним історичним традиціям, ментальності нашого народу, слугувала б гарантом розбудови правової, соціальної держави, ефективної дії громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Сигалов К. Е. Среда права : автореф. дис. ... д.ю.н. ; спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». – М., 2010.
2. Скуратівський А. Взаємозв'язок правової культури і соціального буття в процесі суспільної трансформації // Право України. – 2002. – № 1.
3. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади взаємодії права і культури // Право та культура: теорія і практика: Міжнародна науково-практична конференція. – Х.: МП «Леся», 1997.
4. Скуратівський А. В. Формування та розвиток правової культури в українському суспільстві (філософсько-правовий аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». – К., 2004.